

Âlû'd-Düreynî, Riyad 1422/2002; nşr. Nâdir b. Âlû Mübârek Saîd et-Ta'mûrî, Beyrut 1424; nşr. Bedr el-Bedr, Küveyt 1408/1987); Nâzîm Sultan el-Misbâh, Columbus Ünîvîrsitesi Felsefe ve İslâm Araştırmaları Bölümü'nde hazırladığı doktora tezinde eserin hadislerini tahrîc ve şerhetmiştir (*Behcetü'l-enzâr bi-şerhi Cevâmi'i'l-aħbâr*, I-II, Küveyt 1432/2011); *eI-Vesâ'ilü'l-müfîde li'l-hayâti's-sâ'iðe* (Medine 1378, 1409; Riyad 1403, 1405, 1407/1987; Ahsâ 1407); *Vâcibü'l-müslimîn* (Riyad 1382); *İntîşâru'l-ħâk* (Riyad 1398); *ed-Dînî's-şâħîħ yeħħulli cemî'a'l-meħâkil* (Küveyt 1406/1986); *el-Fevâkiħu's-šeħiyye fi'l-ħuṭabi'l-minberiyye* (nşr. İbrâhim b. Abdullah el-Hâzimî, Riyad 1414); *Fevâ'id fi ādâbi'l-mu'allimîn ve'l-müte'allimîn* (nşr. Muhammed b. İbrâhim el-Lahîdân, Riyad 1414; şu eserde aynı olmalıdır: *el-Mu'in 'alâ taħsili ādâbi'l-ilm ve aħlakî'l-müte'allimîn*, nşr. Ali b. Hasan el-Halebî el-Eserî, Riyad 1413); *er-Resâ'il ve'l-mütâtûnu'l-ilmiyye* (Riyad 1415/1995); *Mecmû'u'l-fevâ'id ve'ktinâṣṣu'l-evâbid* (bazı fikhî hükümleri, akaid, ahlâk ve âdâba dair konuları içerir, nşr. Sa'd b. Fevvâz es-Sumeyl, Demmâm 1418/1998, 1424/2003); *et-Ta'lik ve keşfu'n-niķâb 'alâ nażmi Kavâ'idi'l-i'râb* (nşr. Muhammed b. Süleyman b. Abdülazîz el-Bessâm, Kahire 1426/2005; İbn Hişâm en-Nahvî'nin *el-I'râb 'an kavâ'idi'l-i'râb* adlı eserinin müellifi bilinmeyen manzum şekli üzerine yazılan bu ta'lik, Hâlid el-Ezherî'nin *Kavâ'idi'l-i'râb'a yazdığı Mûşilü'l-ħâllâb* adlı şerhten faydalılarak meydana getirilmiştir); *Risâle fi'l-has 'ale'ctimâ'i ke-limetî'l-müslimîn ve zemmi't-teferruk ve'l-iħtilâf* (nşr. Abdullah b. Zeyd Âlû Müsellem, Riyad 1429/2008).

Merkezü Sâlih b. Sâlih es-Sekâfi, Sa'dî'nin eserlerini bir araya getirerek *el-Mecmû'atü'l-kâmile li-mü'ellefâti's-Şeyh 'Abdirrahmân b. Nâşir es-Sâ'dî* adıyla yayımlamıştır (nşr. Muhammed Zühri en-Neccâr, I-XVI, Uneyze 1407-1411/1987-1990). Başta tefsiri olmak üzere bazı eserleri çeşitli Doğu ve Batı dillerine tercüme edilmiştir. Ayrıca Sa'dî ile birlikte Suud ulemâsına Muhammed Sâlih el-Useymîn, Muhammed İbrâhim Âl-i Şeyh, Abdülazîz b. Bâz ve Abdullah Sâlih Fevzân'ın fetvaları Mevsû'atü fetâvâ mu'âşira (haz. İmâd Zekî el-Bârûdî, I-IV, Kahire, ts. [el-Mektebetü'l-Tevfîkiyye]); Muhammed İbrâhim Âl-i Şeyh, Abdülazîz b. Bâz ve Abdullah b. Muhammed b. Humeyd'in kadınlarla ilgili fetvaları *Fetâva'l-mer'eti'l-*

müsâlime fi'l-akâ'id ve'l-ibâdât ve'l-mu'âmelât ve'l-âdâb adıyla yayımlanmıştır (haz. Eşref b. Abdülmaksûd, I-II, İsmâiliye 1427/2007).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman b. Nâşir es-Sâ'dî, *el-Kavâ'idi'l-fîkhiyye: el-Manzûme ve şerħuhâ* (nşr. Muhammed b. Nâşir el-Acemî), Demmâm 1428/2007, nesredenin girişî, s. 12-92; Abdullah b. Abdurrahman el-Bessâm, *'Ulemâ'ü Necd ħilâle sittete kurûn*, Mekke 1398, II, 422-431; a.mlf., *'Ulemâ'ü Necd ħilâle semâniyete kurûn*, Riyad 1419, III, 218-253; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 340; Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Tayyâr, *Şafâħât min hayâti'allâmeti'l-Ķâsim es-Şeyh 'Abdirrahmân b. Nâşir es-Sâ'dî*, Demmâm 1413/1992; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Deliħi'l-mü'ellefâti'l-İslâmiyye fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye: 1400-1409*, Riyad 1413/1993, s. 67, 112, 186, 207, 211, 235, 270, 329, 330, 331, 333, 336, 353, 370, 385, 393, 439, 460, 471, 475; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifîne'l-mu'âşîrin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, I, 334-337; Muhyiddin Atiyye v.dgr., *Deliħi'l-mü'ellefâti'l-ħadîsi's-şerifi'l-matħbuғa*, Beyrut 1416/1995, I, 343; Ahmed ez-Zehrâni, *İħħafu'n-nübelâ' bi-siġyeri'l-ħalemâ'*, Riyad 1418/1997, I, 43-75; Abdülazîz er-Rüşûdî, *el-Fikru'l-terbeu 'inde's-Şeyh 'Abdirrahmân es-Sâ'dî*, Demmâm 1420/2000; Meş'al b. Guneym b. Zâfir el-Matîfî, *Eserü'l-kaħavâ'idil-uṣlîliyye fi iħħitijârâti's-Şeyh 'Abdirrahmân es-Sâ'dî el-fîkhiyye* (yüksek lisans tezi, 1422), Câmiyatü Ümmi'l-kurâ; Nâşir el-Abd Selîm el-Mûrannah, *Menhecü's-Şeyh es-Sâ'dî fi tefsîrihi Teysîru'l-kerîmi'r-raħmân fi tefsîri kelâmi'l-mennâن* (yüksek lisans tezi, 1423/2002), Câmiyatü'l-İslâmiyye-Gazze; İbrâhim b. Muhammed b. Nâşir es-Seyf, *el-Mübtede' ve'l-haber li-'ulema' fi'l-ħarni'r-râbi'* 'aşer, Riyad 1426/2005, II, 306-340; Zeke riyyâ b. Abdullah Bilâ, *el-Cevâħirū'l-hisâñ fi terâcimi'l-fużalâ' ve'l-a'yan min esâtize ve ħułlân* (nşr. Abdülvehhab İbrâhim Ebû Süleyman - M. İbrâhim Ahmed Ali), Riyad 1427/2006, II, 578-579; Abdülazîz b. Muhammed b. Abdullah el-Huceylân, *el-Fiqħ ve'l-fuķahâ' fi'l-memleketi'l-'Arabiyyeti's-Su'ûdiyye fi 'ahdi'l-Melik 'Abdil'aziz 1319-1373*, Demmâm 1429, s. 142-153; Abdüssettâr b. Abdülvehhab ed-Dihlevi, *Feyzü'l-meliki'l-veħħabî'l-müte'āli bi-enbâ'i evâ'il-ħarki's-sâliġ 'aşer ve'l-tevâli* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Deħiš), Mekke 1429/2008, I, 697; II, 1255-1256; Abdullah el-Akîl, *Min a'lâmi'd-dâ've ve'l-hareketi'l-İslâmiyyeti'l-mu'âşira*, Amman 1429/2008, I, 413-420; Hamed el-Čâsir, *Cemheretü ensâbi'l-üseri'l-müteħħadra fi Necd*, Riyad, ts. (Dârū'l-Yemâme), I, 378-379; Fethî Emîn Osman, "es-Şeyh 'Abdurrahmân b. Nâşir es-Sâ'dî 1307-1376", *et-Tehâid*, XXXVIII/450, Kahire 2009, s. 30-32; Abdûl Desûki, "es-Şeyh 'Abdurrahmân es-Sâ'dî: el-Fakħiħu'z-zâħid", *el-Va'yu'l-İslâmî*, LXVI/522, Küveyt 2009, s. 84-85; Hişâm b. Muhammed b. Süleyman es-Sâid, "İcâzetü'r-rivâye: Dirâse usûliyye ma'a't-taqbîk 'alâ icâzâti's-Şeyh 'Abdurrahmân b. Nâşir es-Sâ'dî", *Mecelletü Câmi'ati'l-İmâm Muhammed b. Su'ud el-İslâmiyye*, sy. 27, Riyad 2013, s. 239-319; Muhammed b. Sa'd eş-Şüveyr, "Âlû Sa'dî 'Abdurrahmân b. Nâşir b. 'Abdillâh", *Mu.AU*, I, 72-79.

AHMET ÖZEL

SAFFÂR, Muhammed b. Muhammed

(محمد بن محمد الصفار)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Muhammed
b. İbrâhîm es-Saffâr et-Tinemli
(ö. 761/1360)

Mağribî kiraat âlimi.

Bazı kaynaklarda ismi ve nesep silsilesi Muhammed b. Ömer b. İbrâhim veya Muhammed b. Ömer et-Tinemli (et-Temîl) şeklinde zikredilmişse de bunların doğru olmadığı belirtilmiştir (Abdülhâdî Hamîtû, III, 304-305). Çeşitli kaynaklarda Tinemli, Masmûdî, Merrâküşî, Mağribî gibi nisbelerle anılır, ancak Saffâr (bakıcı) diye meşhur olmuştur. Nisbelerinden hareketle Merakeş'in güneydoğusundaki Masmûde bölgesinde tarihî bir köy olan Tinemle'de doğduğuunu söylemek mümkündür. Berberî hânedanı Merînîler'in hüküm sürdürdüğü dönemde Mağrib'de yaşayan Saffâr tahsil hayatına kendi memleketinde Kur'an'ı ezberleyerek başladı. Ardından Merakeş'e gitti, burada Arapça dersleri aldı. Ayrıca İbn Rûseyd gibi âlimlerden kiraat okudu. Daha sonra Fas'a geçti ve Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman el-Ensârî el-Kurtubî'nin kiraat derslerine katıldı. Hocası İbn Rûseyd'in vefatından önce muhtemelen Merakeş'e dönen Saffâr burada bir süre öğretim ve telifle meşgul oldu. Nâfi' kiraatiyle ilgili ez-Zehrû'l-yâni' adlı eserini bu süre içinde kaleme aldı. Ardından tekrar Fas'a gitti ve Vâdîâşî'den semâ yoluyla kırâat-i seb'ayı tâlim etti.

İbn Haddâde diye bilinen Ebû İmrân Mûsâ b. Muhammed el-Mûrsî ve Ebû't-Taki Sâlih b. Ali el-Ümrevî gibi âlimlerden de ders alan Saffâr, yaşadığı dönemde Nâfi' kiraatine dayalı Mağrib kiraat ekolünün en önemli temsilcilerinden biri olarak çok sayıda talebe yetiştirdi. Talebeleri arasında Ebû İshak İbrâhim b. Abdülhâlik el-Hazrecî el-Endelüsî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Merrâküşî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Muhammed el-Matrînâti, Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman el-Kaysî ve ünlü tarihçi İbn Haldûn gibi isimler sayılabilir. Kaynaklarda muhaddis ve fâkih olarak nitelenen Merînî Sultânı Ebû İnân Fâris ile Gîrnata'daki Nasrî hükümdarlarından Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. İsmâîl gibi devlet adamları da onun talebeleri arasında zikredilir. Ancak Saffâr'ın en meşhur talebesi, Ebû Abdülâh Muhammed b. Süleyman el-Kaysî olup

hocasına ait eser ve görüşlerin yayılması en çok bu talebesi katkıda bulunmuştur. Saffâr, Merînî sultanlarından Ebû'l-Hasan Ali ile oğlu Ebû Înân Fâris'in hüküm sürdükleri dönemde büyük ilgi gördü. Beş yıl kadar Sultan Ebû Înân Fâris'in resmi maiyeti arasında yer aldı. Kırâat-i seb'a rivayetleri konusunda sultanla mütalaa ve müzakerelerde bulundu. Sultan vefat ettiğinde cenazenin teçhiz ve tedefin işleniyle ilgilendi. Yakın dostu ve talebesi Ebû Înân Fâris'in vefatından iki yıl kadar sonra kendisi vefat etti.

Saffâr'ın devlet katındaki müstesna konumu, hiç şüphesiz adı geçen sultanların âlimleri himaye ve dinî ilimleri geliştirmeye siyasetine büyük önem vermelerinin bir neticesidir. Sultan Ebû'l-Hasan Ali'nin Tunus'tan Fas'a dönerken geçirdiği deniz kazası sırasında yanında 400 âlimin bulunduğu kaydedilmektedir (*Dâ'a*, XXIX, 197). Öte yandan Saffâr bu kazada hayatlarını kaybeden âlimlerin boşluğununu doldurma noktasında büyük bir değer olarak kabul edilmektedir. İbn Haldûn'un Saffâr'dan, yaşadığı dönemde "kurrânın imamı" diye söz etmesi (*et-Ta'rif*, s. 61) onun ilmî mevkii hakkında yeterli bir fikir vermektedir.

Eserleri. 1. *ez-Zehrü'l-yâni' fî mekrâ'i'l-İmâm Nâfi'*. Nâfi' b. Abdurrahman kiraatinin Kâlûn ve Verş rivayetlerine dairdir. Müellifin gençlik döneminde kaleme aldığı kitap onun en meşhur eserlerinden biri olup bir nüshası Fas Karaviyyîn Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1039). Saffâr bu eserini *İsfârü'l-fecri't-tâli' fî'htisâri'z-Zehri'l-yâni'* adıyla ihtisar etmiştir. 2. *el-Kânûnü'l-külli fi'l-mekra'i's-sün-nî*. Yine Nâfi' kiraati hakkında olan eserin adındaki "el-mekra'u's-sünñî" tabiri İmam Mâlik'in, "Nâfi'in kiraati sünnettir" sözüne işaret etmektedir (Abdülhâdî Hamîtû, III, 319). 3. *Tâhricü'l-hilâf beyne Ebî Nesît ve'l-Hulvâni*. Kâlûn'un Nâfi' kiraatiyle ilgili rivayetinin en meşhur iki tariki arasındaki farklılıklarla ilgilidir. 4. *Tuğfeti'l-elîf fî nazmi mâ teżammeneħu't-Ta'rif*. Dâni'nin *et-Ta'rif ti'ħtilâfi'r-ruvât 'an Nâfi'* adlı eserinin manzum hale getirilmiş şeklidir. Kısa bir mukadime ile on beş babdan oluşan 196 beyitlik eser, Şâti'bî'nin *Hîrzü'l-emâni* (Şâti'bîyye) adlı kasi-desinin nazım sistemine göre telif edilmiş olup Mağrib muhitinde çok begenilmiştir, hatta Şâti'bîyye'nin kırâat-i seb'a talebeleri nezdindeki konumyla eşdeğer görülmüştür. Abdülhâdî Hamîtû, bu manzumeyi çeşitli nûshalarından tahkik ederek *Kîrâetü'l-İmâm Nâfi'* 'inde'l-Megâri-

be adlı eserinin III. cildinde neşretmiştir (s. 354-364). 5. *Cevâbü'l-hilli'l-eved fî keyfiyeti edâ'i'l-med*. Medlerin çeşitleri, miktarları, mertebeleri, edâ keyfiyetleri gibi konular hakkında talebelerin sorduğu sorular üzerine telif edilmiştir. 6. *Kitâbü'l-Cümâni'n-naqâd fî ma'rifeti'l-itkân ve't-tecvîd*. Kur'an tilâvetinde tahkik tarzına dairdir. 7. *Zîkrü meħârici'l-ħurûf ve sıfâtiħâ*. 8. *Urcûze fî kîrâetü Verş*.

BİBLİYOGRAFYA :

ibn Haldûn, *et-Ta'rif bi'bn Haldûn*, Beirut 1979, s. 61; ibn Kunfüz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nûveyhîz), Beirut 1971, s. 360; a.mlf. *Şerefü'l-tâlib fî esne'l-meħâlib* (*Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde, nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1396/1976, s. 82; Venşerîsi, *el-Vefeyât* (*Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde), s. 124; ibn Gâzî, *Fihrisü'lbn Gâzî* (nşr. Muhammed Zâhî), Tunis 1984, s. 97; İbnü'l-Kâdî, *Laqtü'l-ferâ'id* (*Elfû sene mine'l-vefeyât* içinde), s. 82; Ahmed Bâbâ el-Tinbüktî, *Neylü'l-ibtiħâc* (nşr. Abdülhamîd Abdullâh el-Herâme), Trablus 1989, s. 427-428; Kehħâle, *Mu'cemü'l-mü'elli-fin*, III, 31; Abbas b. İbrâhim, *el-İlâm*, IV, 410; M. Muhtar es-Süsî, *Süsû'l-ālîme*, Dârülbezzâ 1984, s. 20; Saïd A'râb, *el-Kurrâ' ve'l-kurâ'ât bi'l-Maqârib*, Beirut 1410/1990, s. 32, 62; M. Muhtar Vüld Ebbâh, *Târîhu'l-kurâ'ât fi'l-meşrik ve'l-maġrib*, Selâ 1422/2001, s. 513-517; Abdülhâdî Hamîtû, *Kîrâetü'l-İmâm Nâfi'* 'inde'l-Megâribe min rivâyeti Ebî Sa'îd Verş, Rabat 1424/2003, III, 303-325, 344-351, 353-367; Muhammed b. Ca'fer el-Kettâni, *Selvetü'l-enfâs* (nşr. Abdullâh Kâmil el-Kettâni v.dgr.), Dârülbezzâ 1425/2004, III, 348; İsmail Ceran, "Merînîler", *Dâ'a*, XXIX, 194, 197; Fethî el-Ubeysi, "es-Şaffâr, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed", *Mu.AU*, XVI, 429-432.

■ MUSTAFA ÖZTÜRK

SAGADEEV,
Artur Vladimiroviç
(1931-1997)

**Tatar bilim adamı,
İslâm felsefesi uzmanı.**

Artur Vladimirovich Sagadeev (Tatarca söyleyişiyle Seg'di [Sa'dî]) 24 Şubat 1931'de Kazan'da doğdu. 1954'te Moskova Doğubilimi Enstitüsü Yakindoğu Fakültesi'ni bitirdikten sonra Kazan Devlet Üniversitesi Bilim Kütüphanesi Doğu Nâdir Kitapları ve El Yazmaları Bölümü'nde çalışmaya başladı. 1956-1959 yıllarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bilimler Akademisi Felsefe Enstitüsü Doğu Ülkeleri Felsefesi ve Sosyolojisi Bölümü'nde kıdemli bilim uzmanı olarak görev yaptı. 1970'te Moskova Devlet Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde doçent unvanını aldı. 1970-1997 yılları arasında bilim baş uzmanı sıfatıyla Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi Toplum Bilimleri Bilimsel İletişim Enstitüsü Asya ve Afrika Ülkeleri Bölümü'nde çalıştı, aynı zamanda

Rusya Halklarının Dostluğu Üniversitesi Felsefe Tarihi Bölümü profesörlüğü görevini yürüttü. 22 Ocak 1997'de vefat etti.

Sagadeev'in bir kısmı Arapça, İngilizce, Fransızca vb. dillere çevrilmiş estetik, kültür ve İslâm felsefesinin çeşitli alanlarıyla ilgili 400'den fazla eseri yayımlanmıştır. Sagadeev, bazı felsefecilerin ve bir İslâm âlimleri kuşağının yetişmesine, ayrıca İslâm felsefesi klasiklerinin Rusça'ya çevrilmesine öncülük edenlerdendir. Onun *Estetika narodov Blijnego i Srednego Vostoka* (epoxa srednevekov'ya) (Yakın ve Ortadoğu halklarının estetiği [Ortaçağ devri], 1964) adlı doktora tezi, müslüman halkın estetik mirası üzerine Rusya'da yapılan araştırmaların temelini atmış, *Vostočniy peripatetizm* (Doğu Meşşâiliği) (1987) adlı profesörlük teziyle İslâm Meşşâî felsefesinin geçirdiği gelişimin tam bir tablosunu çizmiştir. Sagadeev'in akademik ilgi alanı antik felsefe (Aristo'nun *Metaphysica* ve *De Anima* adlı eserlerinin Rusça baskısına şerhler), diyalektik tarihi, düşünce ve hümanizm geleneği, çağdaş Arap düşünçesi, Afrika etnisite felsefesi, karşılaştırmalı felsefe ve medeniyetler diyalogu gibi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Son yıllarda Sagadeev müslüman hümanizmiyle ilgili hacimli bir monografi üzerinde çalışmıştır. Yazarları Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri, Arap ve diğer müslüman ülkelerde görev yapan onlarca tez yönetmiş, "Medeniyetler Diyalogu: Doğu-Batı" (1992, 1995, 1997) adlı uluslararası felsefe sempozyumlarının hazırlanıp düzenlenmesinde aktif rol almıştır. *Bol'saya Sovetskaya Entsiklopediya* (Büyük Sovyet ansiklopedisi, Moskva 1969-1978), *Islam* (Moskva 1988), *Islam Entsiklopedičeskiy slovar'* (İslâm. ansiklopedik sözlüğü, Moskva 1991) gibi başvuru kaynaklarına İslâm ve müslüman kültürüne dair makaleler yazmıştır.

Başlıca Eserleri: *İbn Rûşd* (Averroës) (Moskva 1974); *İbn Sina* (Avitsenna) (Moskva 1980, 1985; Ar. trc. Tevfik [İbrâhim] Sellûm, *İbn Sinâ*, Beirut 1987, 2001); *Classical Islamic Philosophy* (Moscow 1990, Tevfik İbrahim [Sellûm] ile birlikte, Rusça'dan çeviren H. Campbell Creighton; Arapça versiyonu: *el-Felsefetü'l-Ārabîyye el-İslâmîyye: el-Kelâm ve'l-Meşâ'îyye ve't-taşavvuf*, Beirut 2000, 2001, 2009; Dîmaşk 2009); *Mirsaid Sultan-Galeyev i ideoloziya natsional'noosvoboditel'nogo dvijeniya* (Mir Said Sultan-Galiyev ve ulusal kurtuluş hareketi ideolojisi, Moskva 1990); *Klassiki arabo-musul'manskoy filosofii v perevodax A. V. Sagadeeva* (A. V. Sa-